

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Л. І. Ткач

ЕКОНОМІКА ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів денної форми навчання освітнього рівня «бакалавр» за
спеціальністю 206 – Садово-паркове господарство)*

Харків
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова
2018

УДК 630*68(075.8)

Ткач Л. І. Економіка лісового і садово-паркового господарства : конспект лекцій для студентів денної форми навчання освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 206 – Садово-паркове господарство / Л. І. Ткач ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018 – 47 с.

Автор

канд. с.-г. наук, доц. Л. І. Ткач

Рецензент

канд. с.-г. наук М. С. Коленкіна

Рекомендовано кафедрою лісового та садово-паркового господарства, протокол №1 від 29.08.2017.

Конспект лекцій складено з метою допомогти студентам спеціальності 206 – Садово-паркове господарство під час підготовки до занять, заліків та іспитів із дисципліни «Економіка лісового і садово-паркового господарства».

© Л. І. Ткач, 2018

©ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Лісові ресурси та матеріальні активи.....	5
1.1 Місце лісового і садово-паркового господарства в національній економіці.....	5
1.2 Лісовий фонд, лісові ресурси. Використання лісосировинної бази.....	7
1.3 Основні засоби.....	11
2 Продуктивність праці ,витрати і ціноутворення в лісовому і садово-парковому господарстві. Економічна ефективність лісового і садово-паркового господарства...	16
2.1 Оборотні засоби і обігові кошти.....	16
2.2 Кадри, продуктивність праці в лісовому і садово-парковому господарстві.....	19
2.3 Заробітна плата в лісовому і садово-парковому господарстві.....	23
2.4 Собівартість і ціноутворення на продукцію лісового і садово-паркового господарства.....	28
2.5 Фінансування і оподаткування лісового і садово-паркового господарства.....	37
2.6 Врахування фактору часу в лісовому і садово-парковому господарстві.....	39
2.7 Економічна ефективність лісового і садово-паркового господарства.....	41
2.8 Планування і прогнозування розвитку лісового і садово-паркового господарства.....	44
Список рекомендованої літератури.....	47

ВСТУП

«Економіка лісового і садово-паркового господарства» – прикладна економічна дисципліна, яка вивчає форми прояву економічних законів у лісовому господарстві, базується на загальноекономічних, лісівничих та технологічних дисциплінах і, водночас, є базовою при вивченні інших прикладних економічних дисциплін.

Метою викладання дисципліни – формування в студентів знань про вплив економічних законів на розвиток лісового і садово-паркового господарства і на цій основі надати їм навички самостійного економічного аналізу для прийняття ефективних управлінських рішень при веденні лісового і садово-паркового господарства.

В результаті вивчення «Економіки лісового і садово-паркового господарства» студенти повинні:

– **знати:** нормативну та законодавчу базу стосовно ведення лісового і садово-паркового господарства та підприємницької діяльності; основні засади екологічної та лісової політик; економічні засади лісового господарства з врахуванням особливостей його ведення; сутність та зміст основних економічних категорій: основні засоби, обігові фонди та фонди обігу, кадри, продуктивність праці, трудомісткість продукції, собівартість, ціни, прибуток, рентабельність, ефект, ефективність тощо; наукові основи багатоцільового використання лісових ресурсів та шляхи підвищення ефективності лісогосподарського виробництва; методи економічного обґрунтування господарських заходів для прийняття управлінських рішень.

– **вміти:** застосовувати принципи екологічної та лісової політик з метою ведення лісового і садово-паркового господарства на засадах сталого розвитку; володіти нормативною та законодавчою базою ведення лісового і садово-паркового господарства; проводити економічні розрахунки для економічного аналізу лісогосподарських заходів; економічно обґрунтовувати управлінські рішення у сфері ведення лісового і садово-паркового господарства; здійснювати аналіз альтернативних варіантів для вибору оптимальних.

1 ЛІСОВІ РЕСУРСИ ТА МАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

1.1 Місце лісового і садово-паркового господарства в національній економіці

Термін «економіка» походить від грецького – «ойкономія» («ойкос» – дім, господарство, «номос» – правило, закон), що дослівно означає мистецтво ведення господарства. «Ойкономія є назва науки, за допомогою якої люди можуть збагачувати господарство, а господарство, згідно з нашим визначенням, є все без винятку майно» (Ксенофонт Афінський).

Економіка як наука являє собою галузь суспільних наук. Суспільні відносини щодо виробництва, розподілу, обміну і споживання благ виступають об'єктом економічних наук, які поділяються на наукові та прикладні. Наукову економіку називають також економічною теорією – наукою про те, як люди і суспільство обирають способи використання дефіцитних ресурсів, які мають багатоцільове призначення. Прикладна економіка вивчає можливості застосування законів, теорій, пропозицій, що розроблені економічною теорією безпосередньо для функціонування окремих елементів економічної системи як, наприклад, лісове господарство.

Серед розмаїття визначень економіки пропонуємо таке: *економіка – це наука й навчальна дисципліна, яка базується на пізнанні та свідомому використанні економічних законів і закономірностей функціонування та розвитку суспільного виробництва.*

Під поняттям економічних ресурсів розуміють усі чинники, які приймають участь або ж впливають на суспільне виробництво.

Прийнято виділяти принаймні дві класифікації економічних ресурсів: ринкову та планово-адміністративну.

Праця – це продуктивна діяльність людини, яка використовуються для створення товарів і послуг та залишається вирішальним чинником ефективності суспільного виробництва. Включає в себе фізичні і розумові здібності індивідумів.

Підприємницькі навички – особливий вид економічного ресурсу, який зумовлений набутим досвідом, знаннями і навичками людей в процесі суспільного виробництва. В ринковій економіці розглядається окремим від праці людини ресурсом. Вдале розміщення капіталу підприємцем спричинено не стільки чинником праці, скільки підприємницькими навичками

Капітал – охоплює усі створені людиною речі, які використовуються в процесі виробництва економічних благ: інструменти; машини; інфраструктура, а також нематеріальні речі як, наприклад, комп'ютерні програми. В новій інформаційній економіці, яка ґрунтується на знаннях, інтелектуальний капітал стає головним джерелом формування конкурентних переваг та мікро-, мезо- та макрорівнях.

Земля - включає до себе поняття природних ресурсів і природних умов. Іншими словами, це природні блага, які можна використовувати в

натуральній формі без попередньої обробки: земля для вирощування сільськогосподарських культур, будівництва будинків і розвитку транспортної інфраструктури; ліс для заготівлі деревини, збирання грибів і ягід; корисні копалини (нафта, газ, вугілля); енергія Сонця, вітру, приливів і виливів; клімат.

Кожен із наведених ресурсів продукує різні види економічних результатів: праця – заробітну плату; підприємницькі навички – підприємницький дохід; капітал – прибуток на вкладений капітал (норма росту капіталу); земля – ренту.

Планово-адміністративна класифікація передбачає поділ матеріальних і нематеріальних ресурсів на засоби і предмети праці. Засобами праці вважається те, чим людина впливає на предмет праці. До них відносять – машини, обладнання, інструменти, прилади тощо. Предмети праці – речі, на які людина впливає в процесі праці. Отже, відповідно до існуючої класифікації деревообробний станок є засобом праці, а колода, призначена для розпилювання – предметом праці.

Ліс класифікуються як економічний ресурс – «земля», однак може бути піднесений до двох категорій одночасно, враховуючи, що він включає в себе і землю і насадження, які зростають на цій землі. Якщо земля як природний ресурс відноситься до категорії «земля», то насадження, що забезпечують постійне продукування деревини, можуть розглядатися різновидом «капіталу», оскільки створюють потік доходів, які мають характер прибутку на вкладений капітал.

Подібний дуалізм спостерігається також і в політичній економіці. Ліс може одночасно класифікуватися як засіб праці, так і предмет праці. Предметом праці ліс виступає, коли над ним виконуються різноманітні лісгосподарські заходи (рубки догляду тощо), з іншого боку він залишається самодостатньою «фабрикою» з виробництва деревини та іншої продукції.

Лісове господарство – це галузь, яка займається обліком і відтворенням лісових ресурсів, охороною їх від пожеж, шкідників і хвороб, лісорозведенням, підвищенням продуктивності лісів, регулюванням лісокористування, заготівлею круглих лісоматеріалів та інших продуктів лісу.

Економіка лісового господарства спрямована на пошук і прийняття управлінських рішень щодо залучення економічних ресурсів у виробництво з метою забезпечення суспільних потреб. Таким чином, економіка лісового господарства – це прикладна наука, головне завдання якої полягає у застосуванні інструментів економічного аналізу до питань виробництва, попиту, пропозиції, ціноутворення, споживання деревини та інших продуктів лісу.

Економіка лісового господарства вивчає дію та форми прояву економічних законів, систему і методи регулювання економічних процесів у галузі, шляхи вдосконалення економічних відносин з метою підвищення ефективності виробництва, раціонального використання лісових, трудових і виробничих ресурсів, збереження біорізноманіття.

Разом із тим, це економічна дисципліна яка ґрунтується на знаннях таких економічних дисциплін, як основи економічної теорії, регіональна економіка. На базі економіки лісового господарства відбувається подальше вивчення дисциплін, серед яких: організація лісогосподарського виробництва; економіка природокористування; управління лісогосподарським виробництвом; організація і планування лісогосподарського виробництва; фінанси та кредит; зовнішньоекономічна діяльність у лісовому комплексі.

Економіка лісового господарства надає знання для вивчення і опанування системи фінансування, оподаткування, кредитування, організації, управління, планування, обліку й аудиту на підприємствах лісового і господарства. Вона тісно пов'язана з технологічними та лісівничими предметами. Теоретичні основи економіки лісового господарства неможливо оволодіти без біолого-екологічних і лісівничих основ створення і формування насаджень (лісівництво, лісознавство, лісові культури). З метою пошуку оптимальних економічних рішень необхідно володіти знаннями технології лісогосподарського і лісозаготівельного виробництва, таксацією лісу та лісовпорядкуванням.

1.2 Лісовий фонд, лісові ресурси. Використання лісосировинної бази

Ліс як один із типів лісової рослинності складається зі сукупності деревних, чагарникових, трав'янистих та інших рослин (мохи, лишайники), охоплює також тварин і мікроорганізми, які біологічно взаємозв'язані у своєму розвитку і впливають один на одного та на зовнішнє середовище. Водночас ліс – поняття багатогранне; його необхідно оцінювати не лише як природне явище, а й в економічному, екологічному, соціальному й історичному аспектах.

Ліс – це природна система взаємозв'язаних та взаємодіючих між собою компонентів. Вона характеризується динамічністю, рівновагою, стійкістю і стабільністю, тобто факторами, які сформувались упродовж тривалої еволюції й природного добору. Ліс наділений високою здатністю до відтворення і оновлення, особливим балансом енергії та речовин, постійним кругообігом та обміном речовин і енергії.

У лісових угрупованнях зосереджено близько 80 % фітомаси суші, хоча вони охоплюють лише близько третини її площі. Це засвідчує провідну роль лісів у кругообігу кисню та вуглецю. Рослинність суші разом з планктоном світового океану продукує близько 50 % кисню. Зросте споживання кисню на спалювання вуглецю, накопиченого за минулі епохи (вугілля, нафта, газ, торф тощо), таке, що тепер воно стало співмірне із продукуванням кисню сіма фотосинтезуючими організмами землі.

Дуже важлива роль лісів у зв'язуванні вуглекислоти, що виділяється під час дихання живих організмів, а особливо під час спалювання різних

матеріалів. Цей процес в умовах всезростаючого промислового виробництва набуває особливого значення. На долю лісів припадає близько 25 % вуглекислоти, що поглинається щорічно біосферою.

Різноманітні продукти та корисності лісу для людського суспільства в різні історичні періоди відігравали неоднакову роль. У первісному суспільстві ліс передусім був джерелом їжі, одєжі та інших продуктів, необхідних для життя людини. В усі часи мешканці лісових районів отримували від лісу основні предмети побуту і продукти харчування, в тому числі: деревину, кору і листя дерев, м'ясо, шкуру і хутро диких звірів, мед диких бджіл, ягоди, плоди, гриби, лікарські рослини та багато інших дарів, які були невід'ємною частиною їхнього життя.

Згодом, коли людина почала займатись сільським господарством і одержувала від нього достатню кількість продуктів харчування, з-поміж багатьох видів лісових користувань найбільшого значення набула деревина, що використовувалась для будівництва житла як паливний матеріал і для багатьох інших господарських потреб. З розвитком людства та збільшенням чисельності населення Землі зростали обсяги рубань деревини. За останні 10 тис. років на планеті знищено 2/3 усіх лісів.

Досить інтенсивно вирубувались ліси у XVII–XVIII століттях у середній і центральній Америці, деяких країнах Азії з метою вивільнення площ під плантації кави, цукрової тростини, чаю, інших сільськогосподарських культур.

Надмірне використання деревини в XIX–XX століттях для будівництва міст, інших населених пунктів, залізниць, промислових об'єктів, а передусім для розвитку лісової, целюлозно-паперової, лісохімічної, деревообробної та інших галузей промисловості призвело до різкого скорочення лісових ресурсів у всьому світі, в тому числі у багатьох країнах Європи. Так, площа лісів Швейцарії в цей період зменшилась на 75 %, Швеції й Фінляндії – на 50 %. На початку XX століття у Великій Британії було вирубано 95 % природних лісів, у Франції та Іспанії – від 80 % до 90 %.

Дуже чутливі до надмірного лісокористування гірські екосистеми. В Україні це передусім стосується Карпат, де значні переруби лісу мали місце у важкі повоєнні (1948–1955) роки. У цей період річний обсяг рубань лісу в Карпатському регіоні, на території Івано-Франківської, Закарпатської, Дрогобицької та Чернівецької областей, перевищував річну розрахункову лісосіку в 4–5 разів. Рубання лісу в цей час проводилось тут суцільними лісосіками, площа яких становила 8–10 га і більше. Такі значні переруби можна було виправдати лише нагальною потребою у великій кількості деревини для відбудови економіки країни і житла для населення, знищених війною.

Екологічне значення лісу. Безтурботне і безгосподарне вирубування лісів різними країнами в минулому призвело до різкого погіршення природного середовища, збідніння видового складу лісових порід, до частих стихійних лих, які періодично повторювались і продовжують повторюватись, завдаючи значної шкоди суспільству.

Результатом недбайливого ставлення до природи стали періодичні вітровали і буреломи лісу, селеві потоки та повені в Карпатському регіоні, часті пилові бурі на півдні України, оголені схили Кримських гір на схід від Алушти, великі яри на берегах Дніпра, оголені кам'янисті південні схили Динарського нагір'я на Балканах та ін.

Починаючи з 90-х років минулого століття державні лісові підприємства України надмірного вирубування лісів не проводять. Але рубання головного користування в минулому значно змінили вікову і видову структуру деревостанів Карпатського регіону, що позначилося на виконанні лісами їх захисних функцій. В останні десятиріччя у двічі-тричі збільшилась площа ялиників унаслідок зменшення ялицевих, букових і дубових лісів. Чисті ялинові деревостани мають на 20–30 % меншу водорегулювальну ємність порівняно з мішаними. З метою поліпшення гідрологічної ролі гірських лісів Держкомлісгосп України збільшив частку поступових і вибіркового рубань, натомість відповідно зменшив площу суцільних рубань. У 2005–2008 р.р. поступові й вибіркові рубання в Українських Карпатах становили 53–57 % від площі розрахункової лісосіки. У ці роки площі відтворення лісостанів перевищували площу зрубів на 7–10 %.

В умовах урбанізації, коли абсолютну більшість населення світу становлять міські жителі, надзвичайно цінним є вільний час людини, проведений на лоні природи, переважно, у лісі. Значення лісу як рекреаційного середовища постійно зростає. Під рекреацією розуміють відновлення сил людини завдяки безпосередньому спілкуванню з природою. Відповідно до збільшення попиту на спілкування з природою в Україні продовжують створювати й облаштовувати зелені зони міст, розширювати мережу заповідників, національних і природних парків та інших природних територій, що перебувають під охороною держави. Завдяки формуванню національних природних парків та заповідників є реальна можливість зберегти для майбутніх поколінь унікальні ландшафти та генофонд рослин і тварин.

Ліс благотворно впливає на здоров'я людини навіть на значній відстані; він регулює вологість повітряних мас, що надходять у місто, очищує їх від шкідливих домішок і значно збагачує киснем. Але найцінніший рекреаційний вплив лісу виявляється при безпосередньому спілкуванні з ним. Лісове середовище, незалежно від того, чи це штучно створений ліс, чи він природного походження, в першу чергу оздоровлює людину, викликає в неї не лише позитивні емоції від спілкування з ним, а й піднімає настрій, збагачує духовно. Тому не випадково, що рекреаційна цінність лісів визначається соціальною, культурною, економічною і медико-біологічною функціями. Найважливішою з них є медико-біологічна функція, що сприяє зниженню захворюваності, покращує здоров'я і збільшує тривалість життя. Вона виявляється у виділенні кисню і поглинанні вуглецю. Найкращими продуцентами кисню є середньовікові соснові та м'яколистяні ліси.

Для ефективного використання рекреаційних лісових ресурсів необхідна реалізація низки заходів, головними серед яких є:

– розроблення і впровадження конкретних проектів у найцікавіших у рекреаційному сенсі лісових територіях, наприклад, у національних природних парках;

– створення локальних екопоселень;

– модернізація наявних відомчих баз відпочинку;

– реалізація лісогосподарськими об'єктами власних можливостей для рекреаційно-туристичного господарства.

Ліс наділений високою здатністю до відтворення і оновлення, особливим балансом енергії та речовин, постійним кругообігом та обміном речовин і енергії. У лісових угрупованнях зосереджено близько 80 % фітомаси суші, хоча вони охоплюють лише близько третини її площі. Це засвідчує провідну роль лісів у кругообігу кисню та вуглецю. Рослинність суші разом з планктоном світового океану продукує близько 50 % кисню. Зросле споживання кисню на спалювання вуглецю, накопиченого за минулі епохи (вугілля, нафта, газ, торф тощо), таке, що тепер воно стало співмірне із продукуванням кисню всіма фотосинтезуючими організмами землі.

Дуже важлива роль лісів у зв'язуванні вуглекислоти, що виділяється під час дихання живих організмів, а особливо під час спалювання різних матеріалів. Цей процес в умовах всезростаючого промислового виробництва набуває особливого значення. На долю лісів припадає близько 25 % вуглекислоти, що поглинається щорічно біосферою.

Різноманітні продукти та корисності лісу для людського суспільства в різні історичні періоди відігравали неоднакову роль. У первісному суспільстві ліс передусім був джерелом їжі, одягу та інших продуктів, необхідних для життя людини. В усі часи мешканці лісових районів отримували від лісу основні предмети побуту і продукти харчування, в тому числі: деревину, кору і листя дерев, м'ясо, шкуру і хутро диких звірів, мед диких бджіл, ягоди, плоди, гриби, лікарські рослини та багато інших дарів, які були невід'ємною частиною їхнього життя. Згодом, коли людина почала займатись сільським господарством і одержувала від нього достатню кількість продуктів харчування, з-поміж багатьох видів лісових користувань найбільшого значення набула деревина, що використовувалась для будівництва житла як паливний матеріал і для багатьох інших господарських потреб. З розвитком людства та збільшенням чисельності населення Землі зростали обсяги рубань деревини. Значення лісу як рекреаційного середовища постійно зростає. Під рекреацією розуміють відновлення сил людини завдяки безпосередньому спілкуванню з природою. Завдяки формуванню національних природних парків та заповідників є реальна можливість зберегти для майбутніх поколінь унікальні ландшафти та генофонд рослин і тварин. Ліс благотворно впливає на здоров'я людини навіть на значній відстані; він регулює вологість повітряних мас, що надходять у місто, очищує їх від шкідливих домішок і значно збагачує киснем. Але найцінніший рекреаційний вплив лісу виявляється при безпосередньому спілкуванні з ним. Лісове середовище, незалежно від того, чи це штучно створений ліс, чи він природного походження, в першу чергу

оздоровлює людину, викликає в неї не лише позитивні емоції від спілкування з ним, а й піднімає настрій, збагачує духовно.

1.3 Основні засоби

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний сірок корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Об'єкт основних засобів – закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього або окремий конструктивно відокремлений предмет, що призначений для виконання певних самостійних функцій, чи відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів одного або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс – певну роботу тільки в складі комплексу, а не самостійно.

Основним змістом виробничого процесу є виготовлення готової продукції. На підприємствах це досягається за рахунок поєднання і взаємодії двох головних факторів – засобів виробництва і трудових ресурсів. У ході виробничого процесу робітники підприємства за допомогою засобів виробництва впливають на предмети праці і перетворюють їх у різні види готової продукції. Засоби виробництва поєднують в собі засоби праці (машини, обладнання, устаткування, транспортні засоби, споруди і будівлі) і предмети праці (сировина, матеріали, напівфабрикати, паливо). Виражені в грошовій формі засоби виробництва є виробничими фондами підприємства. Залежно від функціонування кожної із складових у процесі виробництва, способу перенесення їх вартості на готовий продукт і характеру відтворювання засобів праці виробничі засоби розподіляють на основні і оборотні.

Основні виробничі засоби – це та частина виробничих засобів підприємства, яка бере участь у процесі виробництва впродовж тривалого часу, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлений продукт поступово, по частинах, у міру їх використання.

У скороченому вигляді можна визначити, що основні засоби це -засоби праці, які залучені до виробничого процесу, використовуються більше одного виробничого циклу і в кожному циклі частково переносять свою вартість на новостворений продукт

Основні виробничі засоби підприємств здійснюють господарський кругообіг, який складається з таких стадій: зношення основних засобів,

амортизація, накопичення коштів для повного відновлення основних засобів, їх заміна шляхом здійснення капітальних вкладень.

Поряд з виробничими існують також **невиробничі основні засоби**. До них відносяться засоби невинробничої сфери підприємства – житлові будинки, дитячі і спортивні заклади, інші об'єкти культурно-побутового обслуговування трудящих, які знаходяться на балансі підприємства. Вони, на відміну від виробничих засобів прямо не беруть участь в процесі виробництва і не переносять свої вартості на кінцевий продукт, тому що ними він не виробляється. їх вартість зникає у сфері споживання.

Основні виробничі засоби є основою матеріально-технічної бази виробництва і в умовах ринкових відносин є базовою складовою забезпечення економічного зростання за рахунок факторів інтенсифікації виробництва.

Найважливішими факторами, що впливають на структуру основних виробничих засобів, є: характер продукції, рівень автоматизації і механізації виробництва, рівень спеціалізації і кооперування, природно-кліматичні умови розміщення підприємства.

Поліпшити структуру основних виробничих засобів можна за рахунок:

- оновлення і модернізації обладнання;
- удосконалення структури обладнання за рахунок збільшення питомої ваги прогресивних видів обладнання;
- кращого використання будинків і споруд;
- ліквідації непотрібного обладнання.

Облік і планування основних засобів здійснюється в натуральній і вартісній формах. При оцінці основних засобів у натуральній формі визначається кількість, одиниць обладнання, його потужність, площа, яку воно займає, та інші кількісні показники. Ці дані використовуються для визначення виробничої потужності.

Основні засоби обліковуються за первісною, відновною та залишковою вартістю.

Первісна вартість об'єкта основних засобів складається з таких витрат:

- суми, що сплачують постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються в зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються підприємству);
- витрати зі страхування ризиків доставки основних засобів;
- витрати на установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Витрати на сплату відсотків за користування кредитом не включаються до первісної вартості основних засобів, придбаних (створених) повністю або частково за рахунок позикового капіталу.

Індекс переоцінки визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість.

Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта.

Основні засоби в процесі їх експлуатації поступово зношуються (старіють фізично і морально), тобто втрачають частину своєї вартості. Специфіка і особливість цього процесу полягають в тому, що втрата вартості проходить за рахунок поступового перенесення її частини на кожен одиницю виробленої продукції. До того ж перенесення вартості проходить таким чином, щоб за період експлуатації основних засобів була створена можливість їхнього відшкодування. Кошти на відшкодування основних засобів накопичуються підприємствами у вигляді амортизаційних відшкодувань.

Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основних засобів, у міру їх зношення, на продукцію, що виготовляється, визначення зношування у вартісній формі і накопичення фінансових ресурсів з метою майбутнього відшкодування основних засобів.

Економічна сутність поняття «амортизація» полягає в тому, що це грошове визначення частки вартості основних засобів, яка перенесена на новостворену продукцію.

Необхідність амортизації випливає з того, що засоби праці в процесі виробництва функціонують протягом багатьох років, але зберігають при цьому свою натуральну форму. Сума амортизаційних відшкодувань залежить від вартості основних засобів, часу їх експлуатації, витрат на ремонт та модернізацію. Із амортизаційних сум, що включаються до складу витрат на виробництво продукції, формується амортизаційний фонд, який використовується для відтворення основних засобів.

Час, протягом якого повинна бути замішена вартість основних засобів, називається нормою амортизації. Норма амортизації в умовах ринкової економіки виступає в якості вагомого важеля амортизаційної політики держави. Вона виконує регулюючу функцію, за допомогою якої здійснюється вплив на швидкість обігу основних засобів, інтенсифікується процес їх відтворювання.

Норма амортизації визначається як відношення річної суми амортизаційних відшкодування до початкової вартості основних засобів. Обчислена у відсотках норма амортизації показує, яку частку своєї балансової вартості щорічно переносять засоби праці на новостворену продукцію.

Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється підприємством

при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.

Амортизація основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) нараховується із застосуванням таких методів:

1) прямолінійною (рівномірного), за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів; рівномірний метод орієнтований на рівномірне фізичне і моральне зношення основних засобів. Таке припущення цілком доцільно щодо фізичного зношення основних засобів, але воно не повною мірою враховує вплив науково-технічного прогресу на швидкість морального старіння засобів праці;

2) зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість;

3) прискореного зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється, виходячи із строку корисного використання об'єкта, і подвоюється;

4) кумулятивного, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця очікуваного строку використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання;

5) виробничого, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів.

Зазначимо, що згідно з чинним законодавством сума амортизаційних відрахувань є частиною витрат виробництва підприємства і не може бути включена повністю або частково до бюджетів чи інших централізованих засобів без згоди власника. Об'єкт основних засобів вилучається з активів (списується з балансу) у разі його вибуття внаслідок продажу, безоплатної передачі або невідповідності критеріям визнання активом.

Фінансовий результат від вибуття об'єктів основних засобів визначається вирахуванням з доходу від вибуття основних засобів їх залишкової вартості, непрямих податків і витрат, пов'язаних з вибуттям основних засобів.

У разі часткової ліквідації об'єкта основних засобів його первісна (переоцінена) вартість та знос зменшуються відповідно на суму первісної (переоціненої) вартості та зносу ліквідованої частини об'єкта. Розрізняють дві основні форми морального зношення. Моральне зношення першої форми відрізняється втратою вартості основними фондами (обладнанням) у результаті підвищення продуктивності праці в галузях, які його виготовляють. Таким чином, нові машини і обладнання стають більш дешевими, а діючі морально знецінюються. Характерною ознакою морального зношення другої форми є те, що вартість засобів праці зменшується за рахунок створення і появи нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин і обладнання.

В умовах ринку, подальшого підвищення рівня конкуренції несвоєчасна заміна морально застарілого і зношеного обладнання призводить до випуску більш дорогої і менш якісної продукції, що породжує багато перепон на шляху розвитку виробничого підприємства.

Стан основних виробничих засобів, особливо їх активної частини, не є статичним; він майже постійно відчуває зміни, які відбуваються завдяки заміні, доповненню або вибуттю тих чи інших засобів виробництва. За сучасних умов слід запровадити і реалізувати такі головні напрямки інтенсифікації відтворення основних засобів:

- всебічне прискорення розвитку машинобудівного комплексу України, радикальна перебудова його структури з метою максимально можливого задоволення народногосподарського попиту на достатньо широку номенклатуру різних видів машин та устаткування, забезпечення виготовлення нових поколінь техніки і закінчених (технологічно зв'язаних) систем машин, розробка та організація виробництва тих знарядь праці, які раніше взагалі не виготовлялись або імпортувались з інших країн;

- зосередження зусиль різних галузей науки на пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, форсованому розвитку передовсім наукомістких виробництв на підприємствах різних галузей народного господарства;

- докорінне поліпшення всієї організації робіт та економічного її обґрунтування на всіх стадіях відтворювального процесу (проектування – виробництво – розподіл – запровадження – експлуатація нової техніки);

- дотримання кожним підприємством власної стратегії технічного, організаційного та економічного розвитку; переорієнтація інвестиційної політики на максимальне технічне переозброєння й реконструкцію діючих виробничих об'єктів; різке збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування, перехід від практики одиничної зміни спрацьованих знарядь праці до систематичного комплексного оновлення техніко-технологічної бази взаємозв'язаних виробничих ланок підприємств;

- створення ринкового економічного механізму країни, спроможного забезпечити постійну заінтересованість усіх ланок управління виробництвом у здійсненні найбільш ефективних відтворювальних процесів і сприйнятті науково-технічних та організаційних новацій (нововведень).

2 ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ, ВИТРАТИ І ЦІНОУТВОРЕННЯ В ЛІСОВОМУ І САДОВО-ПАРКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1 Оборотні засоби й обігові кошти

Для здійснення виробничого процесу підприємство повинно мати не тільки основні, але й оборотні засоби, які забезпечують неперервність процесу виробництва і обігу. Оборотні засоби об'єднані в економічно однорідні групи, які називають елементами.

Необхідною умовою здійснення підприємством господарської діяльності є наявність у нього оборотних засобів. Вони забезпечують безперервність відтворювального процесу на підприємстві, що відбувається як у сфері виробництва, так і у сфері обігу.

Оборотні засоби підприємства постійно перебувають у русі і, змінюючи свою форму, проходять три стадії кругообігу.

На першій стадії кругообігу під час придбання предметів праці (сировини, матеріалів, палива тощо) оборотні засоби з грошової форми переходять у товарну.

На другій стадії предмети праці за участю засобів праці та робочої сили перетворюються у незавершену виробництвом продукцію, тобто відбувається їх виробниче споживання. Виробнича стадія кругообігу завершується випуском готової продукції, й оборотні засоби знову набувають товарної форми.

На третій стадії кругообігу підприємство реалізує готову продукцію й оборотні засоби знову змінюють товарну форму на грошову. Кругообіг вважається закінченим, коли грошові кошти за реалізовану продукцію надійдуть на розрахунковий рахунок підприємства. Грошова форма, якої набувають оборотні засоби на третій стадії їх кругообігу, одночасно є їх початковою стадією обороту.

Перша і третя стадії кругообігу оборотних засобів виробничого підприємства відбуваються у сфері обігу, друга у сфері виробництва. Структура оборотних коштів характеризується співвідношенням окремих елементів у загальному її обсязі, яке виражається у відсотках. Ця структура відрізняється залежно від галузі, до якої належить підприємство, але в середньому у промисловості 2/3 оборотних коштів авансуються в оборотні фонди, і відповідно 1/3 – у фонди обігу.

Виробничо-технологічна структура оборотних фондів – співвідношення окремих елементів і стадій функціонування цих фондів. У структурі оборотних фондів переважають виробничі запаси. Тенденцією динаміки структури оборотних фондів є поступове зменшення відносних розмірів виробничих запасів і збільшення частки незавершеного виробництва та витрат майбутніх періодів.

Виробничо-технологічна структура оборотних фондів має відмінності залежно від: характеру виробництва ; тривалості технологічного циклу; видів продукції; виробництва тощо.

Структура оборотних фондів формується під впливом низки факторів (тип виробництва, особливості продукції та технології її виготовлення). Умови забезпечення підприємства матеріальними ресурсами тощо і змінюється в часі повільно, без різких коливань.

Структура оборотних фондів на підприємствах різних галузей має значні відмінності, зумовлені конкретними технологіями і формами організації виробництва, умовами забезпечення матеріальними ресурсами, цінами на них тощо. Визначення потреби підприємства в сировині та інших видах матеріальних ресурсів здійснюється за певними нормами їхніх витрат. Ці норми розробляються самими підприємствами або на їхнє замовлення галузевими науково-дослідними організаціями.

Види цих норм виокремлюються за такими класифікаційними ознаками:

- а) за призначенням – норми витрат сировини, матеріалів, енергії, палива, тощо;
- б) масштабом дії – групові (на однакові види продукції) та індивідуальні;
- в) періодом дії – річні (для поточного планування) й перспективні;
- г) ступенем деталізації об'єктів нормування – для деталі (вузла) й виробу в цілому;
- д) ступенем деталізації нормованих ресурсів – специфіковані (на види ресурсів з конкретними параметрами) і зведені (на види ресурсів за звуженою номенклатурою).

Нормування витрат окремих видів матеріальних ресурсів передбачає дотримання певних наукових принципів.

Найважливішими з цих принципів мають бути: прогресивність, технологічна та економічна обґрунтованість, динамічність і забезпечення можливості зниження норм.

Норма витрат того чи іншого виду матеріальних ресурсів це гранично допустима величина витрат на виготовлення продукції за умов конкретного виробництва з урахуванням застосування найпрогресивнішої технології та сировини (матеріалів) найвищого гатунку.

Вона має власну структуру, тобто співвідношення окремих елементів, які у сукупності становлять загальну величину витрати певного виду матеріальних ресурсів на одиницю продукції, що виробляється.

Для більшості матеріалів структура норми витрати включає: корисну (чисту) витрату; технологічні відходи і втрати; інші організаційно-технічні втрати (під час транспортування, зберігання тощо).

Норматив оборотних коштів – це грошовий вираз вартості мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей.

Процес встановлення нормативу оборотних коштів, необхідних для нормальної діяльності підприємства називається нормуванням.

Нормування оборотних коштів (розрахунок нормативу) – визначення за науково обґрунтованою методикою необхідної (нормативної) величини грошових коштів, що вкладаються в мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей для забезпечення безперервного процесу виробництва продукції (надання послуг).

Норма запасу обігових коштів – показник, який характеризує зв'язок між нормативом обігових коштів і обсягами виробництва. Розраховується як у натуральних так і в грошових показниках. В днях встановлюються норми запасу для сировини, матеріалів напівфабрикатів, палива, пальною і готовою продукції на складах підприємства.

В гривнях на одного робітника визначаються запаси малоцінного і швидкозношуваного інвентарю, спецодягу.

Норматив-це мінімальний запас товарно-матеріальних цінностей, який необхідний для нормальної роботи підприємства.

Нормування обігових коштів виконується на кожен вид матеріальних цінностей. Якщо постачання матеріалами відбувається щомісячно по стійкому графіку, то величина поточного запасу рівна кількості днів від 1 січня до дати першого надходження матеріалу до споживача. Якщо матеріал надходить щомісячно, але без стійкого графіка, то величина поточного запасу відповідає кількості днів рівній половині інтервалу між поставками.

Необхідно мати на увазі, що чим більші обсяги обігових фондів, тим більше «прив'язаного» до них обігового капіталу. Тому необхідно зменшувати обсяг «прив'язаного» капіталу шляхом зменшення виробничих матеріальних запасів на складах і швидкої реалізації товарів. Адже чим менше «прив'язаного» капіталу, тим більший прибуток і краще фінансове становище підприємства.

Визначення потреби підприємства в окремих видах виробничих запасів і, зокрема, матеріальних ресурсів здійснюється обов'язково з використанням норм їхнього витрачання.

Норма витрачання матеріального ресурсу – гранично допустима величина витрачання ресурсу на виготовлення продукції за умов конкретного виробництва з урахуванням необхідності застосування найпрогресивнішої технології та сировини (матеріалів) належної якості.

Структура норми витрачання більшості матеріалів включає: корисне (чисте) витрачання; технологічні відходи і втрати; інші організаційно-технічні втрати (під час транспортування, зберігання тощо).

Чим швидше повертаються вкладені кошти, тим швидше підприємство чи фірма одержують дохід, а сам обіговий капітал відповідно зростає. Тому куплені сировина, матеріали, пальне, повинні перероблятися в готову продукцію якомога швидше з тим, щоб після її продажу гроші швидко вливались у бізнес.

Прискорення обертання обігових коштів дає можливість підприємству виготовити запланований обсяг продукції з меншою сумою обігового капіталу.

На прискорення обертання обігових засобів впливають такі фактори:

- покращення збутової діяльності і матеріально-технічного постачання;
- мінімізація запасів товарно-матеріальних цінностей;
- скорочення часу знаходження матеріальних цінностей на складах;
- покращення організації робочих місць;
- раціональне комплектування системи машин.

2.2 Кадри, продуктивність праці в лісовому і садово-парковому господарстві

З усіх ресурсів підприємства особливе місце належить трудовим ресурсам. У сучасних умовах сформувався та активно функціонує ринок праці, створена його інфраструктура, безробіття із прихованих форм переходить у легальні.

Трудові ресурси – це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності.

Трудові ресурси, покликані поєднувати матеріальні та фінансові фактори виробництва, представлені на підприємстві його персоналом.

Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників, які мають необхідну професійну підготовку і досвід практичної роботи (діяльності).

Кадри – найчастіше це певна сукупність працівників даного підприємства, які мають достатньо високий рівень кваліфікації і значний стаж роботи.

Трудовий потенціал – потенціал (можливість діяльності) усієї сукупності працівників з урахуванням не тільки кількісних, а й якісних характеристик, тобто рівня освіти, ділових якостей тощо.

Професія – це вид трудової діяльності в сфері виробництва, або обслуговування, який вимагає комплексу знань і навиків (слюсар, токар, інженер).

Спеціальність – це форма прояву професії, яка обумовлена суспільним поділом праці (слюсар-складальник, токар-розточник, інженер-технолог і т. п.).

Кваліфікація – рівень опанування спеціальністю. Він визначається теоретичною підготовкою і практичними навиками в роботі.

В залежності від часу роботи на одному підприємстві кадри поділяють на:

- постійні – зараховані на постійну роботу;
- сезонні, які зараховані для виконання сезонних робіт на строк до 6 місяців;
- тимчасові - кадри, які зараховані на термін до 2-х місяців, а при заміщенні тимчасово відсутніх до 4-х місяців

Виробничий персонал – сукупність працівників основних, допоміжних та обслуговуючих виробництв, науково-дослідних підрозділів, тобто всі працівники, які зайняті у сфері виробництва чи його обслуговування.

Невиробничий персонал – працівники організаційних утворень, безпосередньо не пов'язаних з виробництвом (працівники дитячих дошкільних і медичних закладів, будинків культури, навчальних центрів тощо).

Керівники – працівники, які обіймають посади керівників підприємств та їх структурних підрозділів, із заступниками керівників і головними спеціалістами включно.

Спеціалісти – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи (інженери, економісти, нормувальники, юрисконсультанти, соціологи, менеджери різних видів діяльності).

Службовці – працівники, які здійснюють підготовку та оформлення управлінської документації, облік і контроль, господарське обслуговування, тобто виконують суто технічну роботу (діловоди, обліковці, секретарі тощо).

Робітники – працівники, які безпосередньо створюють матеріальні цінності чи надають різноманітні послуги.

Спеціалісти найвищої кваліфікації – працівники, які мають наукові ступені та вчені звання.

Спеціалісти вищої кваліфікації – працівники з вищою освітою і значним практичним досвідом.

Спеціалісти середньої кваліфікації – працівники із середньою освітою і певним практичним досвідом.

Спеціалісти-практики – працівники, які обіймають певні посади (інженерні, економічні), але не мають спеціальної освіти.

Висококваліфіковані робітники – робітники з терміном фахової підготовки понад 2-3 роки та великим практичним досвідом, які можуть виконувати найскладніші та найвідповідальніші роботи.

Кваліфіковані робітники – робітники, з терміном фахової підготовки 1–2 роки і чималим досвідом, які можуть виконувати складні роботи.

Низькокваліфіковані робітники – робітники зі строком фахової підготовки у кілька тижнів і певним досвідом роботи, які виконують нескладні роботи виробничого характеру.

Некваліфіковані робітники – допоміжний та обслуговуючий персонал без спеціальної підготовки.

Різнороботність функцій, які виконуються основними та допоміжними робітниками, спеціалістами, службовцями та керівниками потребують планування потреби в них за професією, а в рамках кожної професії – за спеціальністю та рівнем кваліфікації.

При визначенні основних показників виробничо-господарської діяльності підприємств дуже важливе значення має чисельність працівників (робітників). Розрізняють поняття спискова, середньоспискова та явочна чисельність.

У спискову чисельність включаються всі постійні сезонні і тимчасові працівники (робітники), які числяться на підприємстві по списку на певну дату.

Для аналізу роботи підприємства, розробці плану по праці і заробітній платі, визначенні продуктивності праці і т. д. використовують показник середньоспискова чисельність.

Середньоспискова чисельність працівників (робітників) за місяць вираховується як сума працівників (робітників), які числяться по списку підприємства за кожен календарний день місяця, розділена на кількість календарних днів місяця. Чисельність працюючих за вихідні і святкові дні приймається такою ж як і у передвихідні чи передсвяткові дні.

Середньоспискова чисельність працівників (робітників) за квартал визначається як сума числа працівників за кожен місяць поділена на число місяців кварталу. Середньорічна спискова чисельність вираховується сумуванням середньо квартальної чисельності за всі квартали і діленням одержаного числа на 4.

Плинність кадрів – це непланове вибуття з роботи працівників. Вибуття відбувається по власному бажанню працівника, або за порушення трудової дисципліни. Плинність характеризується абсолютним і відносним показниками.

Абсолютний показник плинності не включає вибуття кадрів, передбачених планом, тобто вибуття кадрів у національну армію, на навчання, переведення вищестоящими інстанціями на інше підприємство, вихід на пенсію.

Продуктивність праці – це показник, що характеризує її ефективність і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу. Підвищення продуктивності праці характеризує економію сукупної (живої уречевленої і майбутньої) праці. Конкретно воно полягає в тому, що частка живої праці зменшується а уречевленої збільшується, проте збільшується в такий спосіб, що загальна величина трудомісткості товарів зменшується.

Рівень продуктивності праці визначається кількістю продукції (обсяги робіт чи послуг), що виробляє один працівник за одиницю робочого часу (годину, зміну, добу, місяць, квартал, рік), або кількістю робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції (виконання робіт чи послуг).

Різноманітність підходів до визначення рівня продуктивності праці залежить від специфіки діяльності тих чи інших підприємств, або їх підрозділів.

Існує три методи визначення рівня продуктивності праці:

1) натуральний (ділення обсягу виробленої продукції у фізичних одиницях на кількість затраченого часу в нормо-годинах); різновидом натуральних вимірників обчислення виробітку є умовно-натуральні;

2) вартісний (ділення обсягу вгробленої продукції в гривнях до затрат часу, вираженого в середньосписковій чисельності робітників, або відпрацьованій ними кількості людино-днів, людино-годин);

3) трудовий (ділення обсягу продукції, представленої в затратах робочого часу в нормо-годинах, на кількість робітників).

Планування продуктивності праці здійснюється методом прямого розрахунку та пофакторним методом.

Метод прямого розрахунку передбачає визначення планового рівня продуктивності праці шляхом ділення запланованого обсягу випуску продукції у вартісному вигляді, або у натуральних одиницях на планову чисельність промислово-виробничого персоналу.

Пофакторний метод передбачає розрахунок приросту продуктивності праці через економію чисельності працівників під впливом різних факторів.

В практиці управління підприємством (організацією) завжди є актуальною необхідність кількісної визначення впливу окремих факторів на рівень продуктивності праці. Розрахунки базуються на виявленні резервів (невикористаних можливостей) зростання продуктивності праці, що виявляються як у просторі (для всіх ланок підприємства), так і часі (за календарним графіком їхнього можливого використання).

Зростання продуктивності і праці має велике народногосподарське значення, оскільки підвищення ефективності використання трудових ресурсів сприяє: збільшенню обсягу випуску і реалізації продукції, підвищенню конкурентоспроможності продукції на ринку, зниженню собівартості продукції та її ціни, збільшенню прибутків і відрахувань до бюджету та фондів, зміцненню фінансового стану підприємства, формуванню іміджу підприємства.

Підвищення продуктивності праці на підприємстві означає економію живої та уречевленої праці, затраченої на виробництво продукції, є необхідною передумовою підвищення продуктивності всієї суспільної праці, це основне джерело збільшення національного доходу, подальшого розвитку економіки. Усі фактори, що істотно впливають на продуктивність праці, можна об'єднати в групи.

1. Матеріально-технічні (удосконалення техніки і технології, застосування нових видів сировини).

2. Організаційні (поглиблення спеціалізації і комбінування, удосконалення системи управління, удосконалення організації праці).

3. Економічні (удосконалення методів планування, удосконалення системи оплати праці).

4. Соціальні (створення відповідного морально-психологічного клімату, нематеріальне заохочення, покращення системи підготовки кадрів).

5. Природні умови та географічне розміщення підприємства.

Трудомісткість продукції являє собою витрати робочого часу на виробництво одиниці продукції і послуг. При значній номенклатурі продукції трудомісткість визначається по výroбах-представниках, до яких належать вироби, що складають найбільшу питому вагу в сумарному випуску продукції.

Показник трудомісткості має деякі переваги над показниками виробітку: по-перше, він відображає прямий зв'язок між обсягом виробництва і трудовитратами; по-друге, застосування показника трудомісткості дозволяє пов'язати проблему вимірювання продуктивності

праці з факторами і резервами її росту, по-третє, він дозволяє зіставити витрати праці на однакові вироби в різних цехах і дільницях підприємства.

В залежності від складу трудових витрат розрізняють такі види трудомісткості: технологічну, обслуговування, виробничу, управління, повну.

Технологічна трудомісткість включає витрати праці основних робітників на одиницю випущеної продукції.

Трудомісткість обслуговування – це витрати праці допоміжних робітників на одиницю випущеної продукції, а

Виробнича трудомісткість – це сума значень технологічної трудомісткості і трудомісткості обслуговування виробництв.

Трудомісткість управління включає витрати праці цехового і загальнозаводського управлінського персоналу на одиницю випущеної продукції.

Повна трудомісткість – це витрати праці всіх категорій на виготовлення одиниці продукції, робіт.

У лісозаготівельному виробництві трудомісткість продукції визначається витратами праці в людино-днях на 1 000 м³ вивезеної деревини.

Таким чином, в рамках галузі, або підприємства продуктивність праці може вимірюватись кількістю виробленої продукції (робіт) за одиницю робочого часу, або при допомозі затрат робочого часу на виробництво одиниці продукції (робіт), тобто за допомогою її трудомісткості.

2.3 Заробітна плата в лісовому господарстві

Згідно з Законом України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, в грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникам за виконану їм роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконання роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

На більшості підприємств України в основу організації заробітної плати покладені такі принципи:

1. Здійснення оплати праці в залежності від кількості та якості праці, від кінцевих виробничих результатів з урахуванням умов та особливостей праці.

2. Систематичне підвищення рівня реальної оплати праці, тобто перевищення темпів зростання номінальної заробітної плати над інфляцією.

3. Перевищення темпів зростання продуктивності праці над темпами зростання середньої заробітної плати.

4. Подолання усіх видів зрівнялівки у розподілі коштів на оплату праці.

Організація оплати праці на фірмі включає 4 елементи:

1. Формування фонду оплати праці.

2. Нормування праці.
3. Розробка тарифної системи (тарифне нормування праці).
4. Розробка ефективних систем оплати праці.

Фонд заробітної плати підприємства складається з 3-х елементів:

1. Основна заробітна плата.
2. Додаткова заробітна плата.
3. Інші заохочувальні та компенсаційні витрати.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм (норми часу, норми виробітку, норми обслуговування, посадові обов'язки та ін.). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників і посадових окладів для службовців.

Основна заробітна плата – це оплата праці у межах встановлених норм (нормативна заробітна плата).

До фонду основної заробітної плати крім заробітної плати, нарахованої за виконану роботу, відповідно до встановлених норм праці, включають:

– суму процентних або комісійних нарахувань, в залежності від обсягу виручки (доходу, прибутку), отриманої від реалізації продукції, робіт та послуг у випадках, коли вони є основною заробітною платою (для продавців, торгових агентів та ін.);

– суму авторських гонорарів працівників мистецтва, оплата яких здійснюється за ставками чи розцінками за відповідні роботи.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад встановлених норм, за трудові успіхи, винахідливість та особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством та премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань та функцій.

До фонду додаткової заробітної плати входять:

– надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів кваліфікованим робітникам, зайнятих на особливо відповідальних роботах; за класність водіям, робітникам локомотивних бригад, бригадирам із числа робітників, не звільненим від основної роботи; за знання іноземної мови; за суміщення професій та розширення зон обслуговування; за роботу у важких, шкідливих, особливо важких та шкідливих умовах; робітникам на підземних роботах;

– премії робітникам, керівникам спеціалістам та ін. службовцям за виробничі результати; виконання і перевиконання виробничих завдань; підвищення продуктивності праці; поліпшення кінцевих результатів виробничої діяльності; за економію сировини, матеріалів та ін.;

– оплату праці у вихідні, святкові та неробочі дні та надурочний час; оплата щорічних відпусток.

До інших заохочувальних та компенсаційних витрат включаються:

– виплати за підсумки роботи організації за рік (13-а заробітна плата);
– компенсаційні та інші грошові виплати, які не передбачені актами чинного законодавства;

- оплату простоїв не з вини працівника;
- винагороди за винаходи та раціоналізації пропозиції;
- матеріальна допомога.

Джерелами коштів на оплату праці працівників господарчо-розрахункових організацій є частина доходу та інші кошти, отримані внаслідок їх господарської діяльності.

Організація оплати праці на підприємствах здійснюється на основі розподілу функцій і робіт, нормування, тарифної системи, форм і систем оплати праці.

Розрізняють *номінальну і реальну* заробітну плату. Номінальна зарплата – це суми грошей, які отримують працівники за свою працю. Реальна зарплата – це сукупність матеріальних благ і послуг, які працюючі отримують за номінальну зарплату із суспільних фондів споживання.

В умовах конкуренції робітники однакової кваліфікації, виконуючи різні роботи, які вимагають однакових зусиль повинні одержувати однакову зарплату за одиницю часу. Жоден підприємець не плататиме одному робітнику більше ніж він платить за таку ж роботу іншому, і жоден робітник не вимагатиме за свої послуги вищої порівняно з іншими робітниками заробітної плати. На величину зарплати впливають такі фактори: кількість виготовленої продукції, кваліфікація працівників, інтенсивність і складність праці, кліматичні умови, якість продукції, стан використання основних фондів, стаж роботи.

Заробітна плата робітників лісових підприємств базується на тарифній системі, яка включає: тарифно-кваліфікаційний довідник, тарифну сітку і тарифні ставки.

Тарифно-кваліфікаційний довідник містить перелік професій і спеціальностей, а також перелік вимог, знань і трудових навиків, якими повинен володіти робітник кожного рівня кваліфікації, тобто кожного розряду.

Тарифна сітка – шкала розрядів у якій кожному з них присвоєно тарифний коефіцієнт. Тарифний коефіцієнт показує у скільки разів ставка даного розряду більша від тарифної ставки першого розряду.

Тарифна ставка характеризує рівень оплати праці за одиницю часу (годину, день, місяць). У лісових підприємствах тарифні ставки встановлені окремо для таких видів робіт як: лісосічні, нижньоскладські, лісогосподарські, ремонтні, а також для деревообробного виробництва.

1. Розмір тарифної ставки (окладу) першого тарифного розряду визначається на рівні встановленого державою мінімального розміру заробітної плати.

2. Тарифні ставки (оклади) інших розрядів і груп визначаються множенням тарифної ставки (окладу) першого розряду на тарифний коефіцієнт відповідного тарифного розряду і групи тарифних коефіцієнтів.

Встановлені тарифні ставки, коефіцієнти та розряди, які визначають міру оплати праці, самі по собі не дають можливості розрахувати заробіток того чи іншого працівника. Виникає необхідність їх ув'язки з фактичними

результатами (витратами) праці. Саме цю функцію виконують форми та системи оплати праці, обумовлюючи визначений порядок її нарахування.

Основними вимірниками витрат праці є кількість виготовленої продукції (наданих послуг) відповідної якості або робочий час, тобто кількість днів, годин, протягом яких працівник зайнятий на підприємстві. Такому поділу вимірників витрат праці відповідають дві форми оплати праці, що базуються на тарифній системі – відрядна і почасова і включають ряд систем для різних організаційно-технічних умов виробництва

При відрядній формі оплата праці проводиться за нормами і розцінками, встановленими, виходячи з розряду виконуваних робіт. Присвоєний працівникові кваліфікаційний (тарифний) розряд є підставою для надання йому можливості виконувати роботу відповідної складності. Основними умовами застосування відрядної оплати праці є наявність кількісних показників роботи, що безпосередньо залежать від конкретного працівника і піддаються тонному обліку, а також необхідність стимулювання зростання випуску продукції та існування реальних можливостей підвищення виробітку на конкретному робочому місці.

Використання цієї форми оплати праці потребує встановлення обґрунтованих норм виробітку, чіткого обліку виконання і, що особливо важливо, не повинно призводити до погіршення якості продукції, порушень технологічних режимів, техніки безпеки, а також до перевитрачання сировини, матеріалів, енергії.

При прямій відрядній системі заробіток працівника розраховується шляхом перемноження кількості одиниць виробленої продукції та розцінки за одиницю продукції.

Розцінка визначається діленням погодинної тарифної ставки на норму виробітку або множенням погодинної тарифної ставки на норму часу (у годинах) на виготовлення одиниці продукції.

При непрямій відрядній системі заробіток працівника залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що ним обслуговуються. Вона застосовується для оплати тих категорій допоміжних робітників (наладчиків, ремонтників, кранівників), праця яких не піддається нормуванню та обліку, але значною мірою визначає рівень виробітку основних робітників. Заробіток робітника при цій системі розраховується як добуток погодинної тарифної ставки, фактично відпрацьованого часу та середнього коефіцієнта виконання норм виробітку всіма працівниками, що ним обслуговуються.

При відрядно-преміальній системі заробіток працівника складається з відрядного заробітку та премії за досягнення певних результатів, що заохочуються.

Відрядно-прогресивна оплата праці передбачає оплату робіт, виконаних у межах встановленої норми за звичайними відрядними розцінками ,а робіт, виконаних понад нормативний (базовий) рівень – за підвищеними розцінками залежно від ступеня виконання завдання.

Застосування цієї системи обмежується, як правило ділянками, що стримують роботу всього підприємства, через відсутність у ній стимулюючих факторів підвищення якості продукції або послуг. Відмінність акордної системи полягає в тому, що працівникові або групі працівників розцінки встановлюються не за окремими операціями, а на весь комплекс робіт з визначенням кінцевого строку його виконання. Ця система заохочує до скорочення строків виконання робіт і тому використовується, перш за все, при усуненні наслідків аварій, термінових ремонтах, будівельних роботах тощо. Треба враховувати необхідність суворого контролю якості додержання правил безпеки праці при застосуванні цієї системи оплати праці.

Почасова оплата праці робітників здійснюється за годинними (денними) тарифними ставками із застосуванням нормованих завдань або місячними окладами. Почасова оплата праці керівників, спеціалістів і службовців проводиться, як правило, за місячними посадовими окладами (ставками).

При простій почасовій оплаті заробіток працівника розраховується множенням годинної тарифної ставки відповідного розряду на кількість відпрацьованих годин.

Через недостатній вплив на кількість і якість праці почасового робітника цю систему застосовують досить рідко.

Почасово-преміальна система певною мірою усуває цей недолік. При цій системі окрім тарифного заробітку працівник одержує премію за досягнення певних кількісних або якісних показників.

При застосуванні почасово-преміальної системи з використанням нормованих завдань заробіток може складатися з трьох частин:

- почасового заробітку, що розраховується пропорційно відпрацьованому часу, та доплат за професійну майстерність і умови (інтенсивність) праці;

- додаткової оплати за виконання нормованих завдань, що нараховується у процентах до почасової оплати за тарифом;

- премії за зниження трудомісткості виробів або робіт.

Різновидом почасово-преміальної є система оплати праці за посадовими окладами, що застосовується на підприємствах усіх галузей економіки. За цією системою оплачуються працівники, робота яких має стабільний характер.

Взагалі почасова оплата праці застосовується у тих випадках, коли:

- часта зміна змісту та послідовності операцій не дозволяє встановити індивідуальну норму виробітку;

- немає необхідності заохочувати збільшення випуску продукції або якщо воно може погіршувати якість виробів (послуг); має місце жорстка регламентація витрат робочого часу безпосередньо технікою, технологією або організацією виробництвами (автоматичні та конвеєрні лінії, апаратурні процесів тощо).

2.4 Собівартість і ціноутворення на продукцію лісового і садово-паркового господарства

Одним з основних чинників формування прибутку є собівартість продукції. Підприємство здійснює багато різноманітних витрат грошових, матеріальних, трудових ресурсів, пов'язаних з різними видами його діяльності: операційною, фінансовою та інвестиційною.

Найбільшу частку серед усіх витрат підприємства мають операційні витрати, тобто витрати, пов'язані з основною діяльністю підприємства та операціями, що її забезпечують. Ці витрати формують собівартість продукції, яку воно виготовляє.

Собівартість продукції – це виражений у грошовій формі поточних витрат підприємства на підготовку виробництва, виготовлення і збут продукції. Для забезпечення беззбиткової виробничо-господарської діяльності підприємства ці витрати мають відшкодовуватися за рахунок доходу від продажу виготовленої продукції.

Собівартість продукції відображає рівень витрат підприємства на її виробництво і комплексно характеризує ефективність використання ним усіх ресурсів, організаційний та технічний рівень виробничого процесу, рівень продуктивності праці, тощо.

Витрати виробництва представляють у натуральній та вартісній формах.

Показник собівартості продукції використовується для обґрунтування для багатьох економічних рішень, зокрема:

- під час встановлення ціни на продукцію (зниження собівартості продукції дає змогу підприємству при діючих ринкових цінах отримувати більший прибуток;

- під час економічного аналізу господарської діяльності підприємства показник собівартості продукції застосовують для контролю за використанням матеріальних, нематеріальних, фонових і трудових ресурсів;

- при схваленні рішень щодо вдосконалення виробництва собівартість продукції використовуються як показник доцільності впровадження організаційно-технічного заходу. Захід вважається економічно ефективним, якщо внаслідок його впровадження собівартість продукції підприємства знижується.

Розрізняють індивідуальну та галузеву собівартість продукції. *Індивідуальна собівартість* продукції характеризує втрати конкретного підприємства на виробництво та реалізацію продукції. Вона застосовується при плануванні та оцінці роботи конкретного підприємства. *Галузева собівартість* відображає середні у галузі витрати на виробництво і реалізацію продукції.

Собівартість продукції включає витрати на:

- вивчення ринку, виявлення величини попиту на продукцію;
- підготовку та освоєння виробництва продукції;
- сам процес виробництва продукції;

- обслуговування виробничого процесу та управління ним;
- збут продукції;
- дослідження, використання та охорону природних ресурсів;
- набір і підготовку кадрів;
- вдосконалення процесу виробництва, підвищення його ефективності.

На підвищення собівартості продукції впливають такі фактори: застаріле обладнання, неефективне використання робочого часу, низька продуктивність праці, невиправдано високі матеріаломісткість, витрати на доставку, адміністративні витрати, застосування непродуктивних технологій тощо.

З метою проведення економічного аналізу рівня витрат підприємства собівартість класифікують за низкою ознак

1. Залежно від часу формування витрат розрізняють:

- нормативна собівартість продукції – формується з витрат на виробництво та реалізацію продукцію, визначених на основі діючих норм витрат ресурсів;
- планова собівартість – визначається перед початком планового періоду на основі прогресивних норм витрат ресурсів та діючих цін на ресурси у момент складання плану;
- фактична собівартість відображає фактичні витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції за даними бухгалтерського обліку;
- кошторисна собівартість відображає витрати підприємства на виріб або замовлення, які виконуються в одиничному виробництві або в разовому порядку.

2. Залежно від послідовності формування витрат на виробництво та збут продукції є:

- цехова собівартість включає всі прямі поточні витрати, пов'язані з виробництвом продукції у межах цеху підприємства;
- виробнича собівартість продукції охоплює витрати на виробництво продукції в межах усього підприємства;
- повна собівартість продукції – це сукупність витрат, що складаються з виробничої собівартості та поза виробничих витрат підприємства адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

3. Залежно від тривалості розрахунковою періоду:

- місячна;
- квартальна;
- річна.

4. За складом продукції собівартість буває:

- товарної;
- валової;
- реалізованої;
- незавершеного виробництва.

Собівартість валової продукції застосовується для внутрішніх потреб підприємства, на яких нестабільна величина залишків незавершеного виробництва.

Собівартість товарної продукції можна отримати, якщо скорегувати собівартість валової продукції на зміну залишків незавершеного виробництва за собівартістю.

Собівартість реалізованої продукції обчислюється коригуванням собівартості товарної продукції на зміну залишків нереалізованої продукції:

5. *За ступенем охоплення підприємств:*

- індивідуальна;
- галузева.

В основі класифікації витрат, що формують собівартість продукції, покладено такі ознаки:

1. Ступінь однорідності витрат. Усі витрата за цією ознакою поділяються на:

- одноелементні (прості) – сировина і матеріали, заробітна плата тощо; ні витрати мають єдиний економічний зміст;
- комплексні – різнорідні за своїм складом і охоплюють декілька елементів витрат (загальновиробничі та адміністративні витрати тощо).

2. Спосіб віднесення на окремі види продукції.

- прямі (безпосередньо пов'язані з виготовленням даного виду продукції і можуть прямо відноситися на її одиницю);
- непрямі (пов'язані з виготовленням різних виробів і не можуть прямо відноситись на той чи інший вид продукції. До них належать заробітна плата управлінського і обслуговуючого персоналу, утримання та експлуатація основних засобів тощо).

3. Зв'язок з обсягом виробництва.

- постійні (їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах; до них належать витрати на утримання і експлуатацію будівель і споруд, управління);
- змінні – загальна сума витрат за певний час залежить від обсягу виробництва продукції.

4. За економічними елементами і калькуляційними статтями.

Ця класифікація є найбільш важливою.

Елементи затрат є однаковими для всіх галузей і на їх основі складається кошторис витрат на виробництво

Операційні витрати підприємства, відповідно до їх економічного змісту, групують за такими загальноприйнятими економічними елементами:

- Матеріальні витрати;
- Витрати на оплату праці;
- Відрахування на соціальні потреби;
- Амортизаційні відрахування;
- Інші витрати.

В елементі матеріальні витрати відображається вартість витрачених у виробництві сировини та матеріалів, що були придбані на стороні, вартість палива та енергії всіх видів, що були витрачені як на технологічні цілі так і на обслуговування виробництва. Із суми витрат матеріальних ресурсів виключають вартість повернутих з виробництва відходів (залишків сировини,

матеріалів, які втратили повністю або частково свої споживчі якості вихідного продукту і внаслідок цього не можуть бути використані за прямим призначенням).

До витрат на оплату праці належать витрати на оплату праці основного виробничого персоналу підприємства, включаючи премії робітникам і службовцям за виробничі результати, стимулюючі та комплексні виплати, а також витрати на оплату праці позаштатних робітників, зайнятих в основній діяльності.

В елементі відрахування на соціальні потреби відображають обов'язкові відрахування на соціальне страхування (до Пенсійного фонду, Фонду страхування на випадок безробіття, Фонду страхування від нещасного випадку на виробництві тощо). Величина цих відрахувань встановлюється у законодавчому порядку і визначається у відсотках від суми витрат підприємства на оплату праці.

До елементу амортизація основних фондів відносять суму амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних виробничих фондів підприємства, що визначається за їх балансовою вартістю та встановленими нормами амортизації.

Усі інші витрати, що не увійшли до наведених вище елементів витрат, відображаються в елементі інші витрати. Це витрати на страхування майна, винагорода за винахідництво, оплата робіт із сертифікації продукції, оплата послуг зв'язку, послуг аудиторської та консалтингової фірм, митні збори та платежі, комунальний податок, податок з власників транспортних засобів, плата за використання природних ресурсів тощо.

Калькулювання собівартості – не визначення розміру витрат у грошовій формі на виробництво одиниці певного виду продукції (робіт, послуг). За допомогою калькулювання визначаються виробнича собівартість одиниці продукції (робіт, послуг), всього їх обсягу, собівартість виробництва по окремих структурних підрозділах підприємства, по різних виробничих процесах і в цілому по підприємству.

Показник «виробнича собівартість – продукції (робіт, послуг)» – один із основних економічних показників підприємства, і це обумовлює необхідність однозначного визначення методики його розрахунку незалежно від того, де буде використовуватись показник виробничої собівартості в бухгалтерському, статистичному чи управлінському обліку.

Статті – це затрати, які відрізняються між собою функціональною роллю у виробничому процесі і місцем виникнення. За статтями витрат визначають собівартість одиниці, тобто - калькуляцію.

Групування витрат виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) за статтями калькуляції.

Витрати, пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг) групуються за статтями калькуляції:

1. Сировина і матеріали.

2. Купівельні матеріали, напівфабрикати та комплектуючі вироби, роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств та організацій.

3. Паливо й енергія на технологічні цілі.

4. Зворотні відходи (вираховуються).

5. Основна заробітна плата.

6. Додаткова заробітна плата.

7. Відрахування на соціальні заходи.

8. Витрати на утримання та експлуатацію устаткування.

9. Загальновиробничі витрати.

10. Витрати на лісогосподарські роботи і послуги, виконані за власні кошти.

11. Інші виробничі витрати.

12. Попутна продукція (вираховується).

13. Виробнича собівартість.

До статті калькуляції сировина та матеріали включається вартість:

– сировини і матеріалів, які входять до складу продукції, що виготовляється, утворюючи її основу, або які є необхідними компонентами при виготовленні продукції (робіт, послуг);

– допоміжних матеріалів, що використовуються при виготовленні продукції (робіт, послуг) та для сприяння у виробничому процесі і для упакування продукції (якщо пакування відповідно до встановленого технологічного процесу проводиться у процесі виробництва продукції до здавання її на склад готової продукції).

В цю статтю включаються також витрати, пов'язані з використанням ресурсів природної сировини, включаючи плату за деревину лісових порід, що відпускаються на пні, і на живицю (попнева плата).

Попнева плата – це плата за деревину лісових порід, що відпускається на пні, пнів для осмолу і деревостою, які використовуються для підсочки, у відповідності з виділеним лісосічним фондом, за встановленими таксами. Витрати по попневій платі розподіляються: лісозаготівля, добування живиці, заготівля осмолу.

Деревина власної заготівлі, передана для подальшої переробки, в межах лісогосподарського підприємства, включається в калькуляцію по продукції деревообробки в статтю сировина і матеріали по виробничій собівартості деревини, що склалася на нижньому складі, враховуючи сортименти деревини, породу, сортність, діаметр та інші параметри, які визначають якість та цінність деревини.

До статті калькуляції купівельні матеріали, напівфабрикати та комплектуючі вироби, роботи, послуги виробничого характеру сторонніх підприємств та організацій включається вартість куплених матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, що використовуються при виготовленні продукції.

При цьому під напівфабрикатами власного виробництва розуміють продукти, одержані в окремих цехах, що ще не пройшли всіх установлених

технологічним процесом операцій і підлягають доробленню в наступних цехах.

До статті калькуляції паливо й енергія на технологічні цілі відносяться витрати на всі види палива й енергії (як одержані від сторонніх підприємств та організацій, так і виготовлені самим підприємством), що безпосередньо використовуються в процесі виробництва продукції.

У статті зворотні відходи відображається вартість зворотних відходів, що вираховується із загальної суми матеріальних витрат, віднесених на собівартість продукції.

Зворотні відходи – це залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, що утворились в процесі виробництва продукції, втратили повністю або частково споживчі властивості початкового ресурсу і через це використовуються з підвищеними витратами (зниженням виходу продукції) або зовсім не використовуються за прямим призначенням.

Зворотні відходи оцінюються:

- за зниженою ціною вихідного ресурсу (ціною можливого використання), якщо відходи можуть бути використані для основного виробництва, але з підвищенням витрат (зниженням виходу готової продукції), для потреб допоміжного виробництва, виготовлення предметів широкого вжитку (товарів культурно-побутового значення) або реалізовані стороннім підприємствам і організаціям;

- за повною ціною вихідного матеріального ресурсу, якщо відходи реалізуються стороннім підприємствам і організаціям для використання у виробництві іншої продукції.

У разі використання відходів самим підприємством на виготовлення продукції основного виробництва чи виробів широкого призначення облік їх витрат здійснюється у тому ж порядку, що й облік сировини та основних матеріалів.

У разі реалізації (продажу) відходів їхня вартість списується з відповідного балансового рахунку обліку матеріальних цінностей і оформляється як відпуск матеріалів стороннім організаціям.

Вартість списаних з витрат на виробництва і зданих на склад відходів відноситься на відповідний балансовий рахунок з обліку матеріальних цінностей.

На відміну від зворотних відходів, безповоротні відходи відображаються в обліку лише в кількісному виразі.

До статті калькуляції основна заробітна плата відносяться витрати на виплату основної заробітної плати, обчислені згідно з прийнятими підприємством системами оплати праці, у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників, зайнятих виробництвом продукції.

Заробітна плата робітників, зайнятих у виробництві відповідної продукції (робіт, послуг), безпосередньо включається до собівартості відповідних видів продукції (груп однорідних видів продукції).

До статті калькуляції додаткова заробітна плата відносяться витрати на виплату виробничому персоналу підприємства додаткової заробітної плати,

нарахованої за працю, понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Витрати на виплату інших заохочувальних та компенсаційних витрат, до яких належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства, не включаються до виробничої собівартості продукції, а відносяться до наднормативних виробничих витрат.

До статті калькуляції відрахування на соціальні заходи включають:

- відрахування на обов'язкове державне пенсійне страхування робітників, зайнятих виробництвом продукції;

- відрахування на обов'язкове соціальне страхування робітників, зайнятих виробництвом продукції;

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття робітників, зайнятих виробництвом продукції;

- відрахування на індивідуальне страхування та на інші соціальні заходи робітників, зайнятих виробництвом продукції, відповідно до законодавства;

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку.

До статті калькуляції витрати на утримання та експлуатацію устаткування належать:

1. Амортизаційні відрахування від вартості виробничого та підйомно-транспортного устаткування, цехового транспорту та інструментів і предметів із складу основних виробничих засобів, інших необоротних матеріальних активів і нематеріальних активів.

2. Витрати на утримання і експлуатацію виробничого та підйомно-транспортного устаткування, цехового транспорту та інструментів і приладів із складу основних виробничих засобів (технічний огляд, технічне обслуговування).

3. Витрати на ремонт, що здійснюється для підтримання об'єкта в робочому стані та одержання первинно визначеної суми майбутніх економічних вигод від використання виробничого та підйомно-транспортного устаткування, цехового транспорту та інструментів і приладів із складу основних виробничих засобів.

4. Сума сплачених орендарем платежів за користування наданими в оперативний лізинг (оренду) основними засобами, іншими необоротними матеріальними активами, нематеріальними активами.

5. Витратами на утримання цехових транспортних засобів.

6. Інші витрати, пов'язані з утриманням та експлуатацією устаткування, інших необоротних матеріальних активів.

До статті витрати на утримання та експлуатацію устаткування також відносяться витрати на утримання і експлуатацію устаткування, яке

використовується на лісосічних роботах, нижньоскладських лісозаготівельних операціях, на утримання та експлуатацію, локомотивів і пересувного складу, лісовозних автомобілів, причепів, тракторів та гужового транспорту, зайнятих перевезенням деревини, а також витрати по утриманню автомобільних лісовозних доріг, включаючи погашення витрат на будівництво магістральних доріг, віток, вусів і сезонних доріг.

Витрати па утримання та експлуатацію устаткування розподіляються між видами продукції (робіт, послуг) пропорційно основній заробітній платі або відпрацьованих машино-змін, об'єму діяльності, прямих витрат тощо.

До статті калькуляції загальновиробничі витрати належать:

1. Витрати на управління виробництвом:

– на утримання працівників апарату управління виробництвом (цехами, дільницями тощо);

– на оплату службових відряджень персоналу цехів, дільниць у межах норм передбачених законодавством (без готельного збору);

– на придбання спеціалізованої літератури для інформаційного забезпечення виробничої діяльності цеху, дільниці тощо;

– на сплату послуг за участь у семінарах, що проводяться з метою підвищення професійного рівня робітників, зайнятих виробництвом (робіт, послуг), які перебувають у трудових відносинах з підприємством.

2. Амортизація основних засобів та інших необоротних активів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення.

3. Амортизація нематеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення.

4. Сума сплачених орендарем платежів, за користування наданими в оперативний лізинг (оренду) основними засобами, іншими необоротними матеріальними активами та нематеріальними активами загальновиробничого призначення.

5. Витрати некапітального характеру, пов'язані з удосконаленням технологій та організацією виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності та інших експлуатаційних властивостей у ході виробничого процесу.

6. Витрати на обслуговування виробничого процесу:

– на забезпечення виробництва сировиною, матеріалами, паливом, енергією, інструментом, пристроями та іншими засобами і предметами праці;

– на транспортне обслуговування, яке включає втрати на утримання та експлуатацію автотранспорту загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення;

– на утримання та експлуатацію, технічний огляд і технічне обслуговування основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення, у тому числі взятих у тимчасове користування за угодами оперативного лізингу (оренди);

– на проведення ремонтів, які здійснюються для підтримання в робочому стані та одержання первинно очікуваних економічних вигод від

використання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів (загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення;

- витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції (робіт, послуг), сертифікація та радіаційний контроль;

- на утримання загального виробничого персоналу, зайнятого обслуговуванням виробничого процесу.

7. Витрати на охорону праці.

8. Витрати на пожежну і сторожову охорону (включаючи оплату послуг сторонніх підприємств за пожежну та сторожову охорону) цеху, дільниці.

9. Плата за використання на обслуговування засобів сигналізації, за надані для виробничих потреб послуги телефонного зв'язку. Виробничі підрозділи, які орендують приміщення з телефоном, на час оренди повинні переоформити телефонний номер на себе.

10. Податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі, безпосередньо пов'язані з виробничим процесом і кількістю продукції, що випускається:

- плата за землю, якщо виробничий підрозділ (цех) є власником відокремленої ділянки землі або землекористувачем і його права на земельну ділянку засвідчені актом на право власності або право користування. При оренді будівлі, споруди або іншого об'єкта основних засобів з відповідною частиною земельної ділянки платником земельного податку є не орендар, а орендодавець;

- податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів загальновиробничого призначення;

- плата за спеціальне використання природних ресурсів (водних, лісових ресурсів) безпосередньо пов'язана з їх використанням.

До статті калькуляції витрати на лісогосподарські роботи і послуги, виконані за власні кошти включаються витрати на лісогосподарські роботи і послуги (лісокультурні роботи у державному лісовому фонді, охорона лісу від пожеж, боротьба з шкідниками та хворобами лісу, створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг тощо) виконані за рахунок власних коштів (виручки за деревину від рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства та інших рубок).

До статті калькуляції інші виробничі витрати відносяться витрати, пов'язані з технологічним процесом виготовлення продукції, надання послуг, які не враховані у вище перерахованих статтях калькуляції, а також витрати щодо перевірки готової продукції на відповідність вимогам стандартів або технічних умов та нормативної документації.

До статті калькуляції попутна продукція включається вартість попутної продукції, одержаної одночасно з основним (цільовим) продуктом, тобто в єдиному технологічному процесі. Ця продукція за якістю відповідає встановленим стандартам або технічним умовам, приймається відділом технічного контролю і призначається для подальшої переробки або відпуску стороннім підприємствам.

При калькулюванні собівартості продукції важливим є правильний вибір калькуляційної одиниці. Калькуляційна одиниця повинна відповідати одиниці вимірювання, прийнятій у стандартах або технічних умовах на відповідний вид продукції.

Калькуляційними одиницями є:

- щільний (без пустот між полінами) кубічний метр – по вивезеній деревині, пиломатеріалах, колотих і короткомірних балансах, тарній дощечці, осмолю;

- тонна – по живиці, вітамінному борошну із деревної зелені, корі, деревному вугіллі тощо;

- гектар (1000 кв. м) – по лісових культурах, полезахисних лісових полосах, плантаціях тощо;

- кілометр – по дорогах лісгосподарського і протипожежного призначення, упорядження нових протипожежних розривів та ін.;

- кілограм - по шишках, лісовому насінні тощо.

Методи калькулювання собівартості продукції:

1. Нормативний (витрати на одиницю продукції встановлюються за нормами).

2. Параметричний (затрати на проєктований виріб встановлюються, виходячи із залежності рівня цих витрат від зміни техніко-економічних параметрів виробу).

3. Розрахунково-аналітичний (прямі витрати на виробництво одиниці продукції розподіляються на основі діючих норм, а непрямі – пропорційно заробітній платі).

Метою планування собівартості є економічно обґрунтоване визначення величини витрат, необхідних у плановому періоді для виробництва кожного виду та всієї продукції, що відповідає вимогам щодо її якості, обумовленої в технологічній документації.

2.5 Фінансування і оподаткування лісового і садово-паркового господарства

Фінансування – це залучення необхідних коштів для здійснення господарської діяльності. Кошти потрібні для забезпечення залучення економічних ресурсів (трудових – виплата заробітної плати; матеріальних і нематеріальних - поповнення запасів, оновлення основних засобів тощо) при виробництві продукції (товарів, робіт і послуг).

У зв'язку з тривалістю вирощування, продукування лісами значної кількості корисних властивостей, які використовуються іншими суб'єктами господарської діяльності і населенням безоплатно, лісгосподарське виробництво має бюджетно-кошторисну форму фінансування. Це означає, що переважна більшість лісгосподарських заходів, окрім лісозаготівель, має асигнуватися за рахунок коштів державного бюджету на основі планового кошторису витрат на їх проведення. Кошторис витрат складається на основі

нормативів витрат сировини, матеріалів, палива і енергії, установлені трудомісткості (норм виробітку), відрядних розцінок і середньої годинної (денної) тарифної ставки та низки накладних витрат.

Завданням охорони та збереження міських зелених насаджень, згідно з наказом № 70 від 29.07.1994. Державного комітету України з житлово-комунального господарства «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів України», є утримання їх у здоровому і впорядкованому стані, створення та формування декоративних, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища насаджень. Згадані Правила є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, організаціями, установами та громадянами, які займаються проектуванням, створенням, експлуатацією, ремонтом і утриманням усіх видів зелених насаджень, розташованих на територіях усіх міст України, в тому числі під час садіння дерев (чагарників) у лунки, а також утримання незначних (до 0,05 га) озелених ділянок – островців, газонів, квітників уздовж транспортних магістралей, вулиць, проїздів, набережних. Відповідальність за виконання цих Правил при утриманні зелених насаджень покладається безпосередньо на керівників підприємств, які мають на своєму балансі зелені насадження.

Управління зеленим господарством в містах України здійснюють місцеві органи державної влади. Охорона і утримання зелених насаджень, виконання господарських заходів щодо розвитку зеленого господарства міст покладається на підрозділи органів місцевої державної виконавчої влади (міськкомунгоспи, комбінати комунальних підприємств) та підприємства, на територіях яких зростають зелені насадження і повинні здійснюватися озеленувальні роботи.

Джерелами фінансування утримання об'єктів зеленого господарства є місцевий бюджет, місцеві позабюджетні фонди охорони навколишнього природного середовища, а також кошти підприємств, які укладають договори на впорядкування прилеглих територій.

Кошти на виконання робіт з інвентаризації зелених насаджень та технічної паспортизації виділяються з асигнувань на утримання об'єктів благоустрою.

Джерелами фінансування капітального ремонту об'єктів зеленого господарства(благоустрою) є:

- спеціальні асигнування, що виділяються з місцевого бюджету на благоустрій за планом фінансування капітального ремонту;
- кошти організацій, що виконують знесення об'єктів та елементів благоустрою, пересадження зелених насаджень;
- кошти підприємств, що виділяються на капітальний ремонт основних засобів і упорядкування територій на договірних засадах з підприємствами зеленого будівництва або господарським способом;
- кошти, що витрачаються підприємствами за участю на паях у порядку централізованих асигнувань на капітальний ремонт основних засобів

і упорядкування територій, на договірних засадах з підприємствами зеленого господарства;

– кошти, які надходять від реалізації деревини, одержаної під час вирубування дерев, що підлягали видаленню.

Виділення асигнувань підприємствами на капітальний ремонт зелених насаджень здійснюється відповідно до Законів України «Про підприємства в Україні» та «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування».

У випадку виявлення протягом року додаткових джерел фінансування ремонту і утримання об'єктів благоустрою за рахунок внутрішніх ресурсів витрати на ці роботи можуть бути збільшені за рішенням місцевих органів державної виконавчої влади.

У межах річних асигнувань можуть передбачатися резервні кошти для виконання незапланованих робіт, які без загальної суми асигнувань не перевищують: 10 % – під час поточного ремонту та утримання об'єктів зеленого господарства; 15 % – під час капітального ремонту.

Резервні кошти витрачаються лише з дозволу місцевих органів державної виконавчої влади.

Відрахування коштів на технічне оснащення спеціалізованих ремонтно-будівельних та експлуатаційних організацій здійснюється у розмірах, узгоджених між замовником і підрядником. Потребу в коштах для асигнування робіт з утримання та поточного ремонту об'єктів зеленого господарства, а також капітального ремонту визначають власники за кошторисами затверджених проектів або за розцінковими описами основних робіт.

Роботи з утримання та ремонту міських об'єктів зеленого господарства фінансується на підставі затверджених місцевим органом державної виконавчої влади, за поданням міського (районного) управління (відділу) житлово-комунального господарства, відповідних річних планів у межах встановлених асигнувань.

2.6 Врахування фактора часу в лісовому і садово-парковому господарстві

Однією з найважливіших особливостей лісового господарства є тривалий період виробництва, тому доходи лісогосподарського виробництва не збігаються у часі з витратами, що їх спричинили. Під впливом таких чинників, як: часові уподобання людей; альтернативні витрати (можливість альтернативного використання) капіталу; ризик; інфляція.

Майбутня вартість капітальних активів (засобів виробництва, природних ресурсів, незавершеного виробництва) вища, ніж їх теперішня вартість. Це спричиняє необхідність урахування фактору часу в лісогосподарському виробництві.

Ключем для порівняння вартостей, які існують у різні моменти часу, є норма дисконту (відсоткова ставка, норма відсоткового доходу, норма

інтересу). Норма дисконту – це вартість грошей або норма росту капіталу, яка відображає суспільну норму часових переваг. Вона дозволяє порівнювати вартості у теперішньому часі з очікуваною вартістю у майбутньому і навпаки.

Людині притаманні часові переваги. Таким чином, відкладаючи споживання економічних благ на майбутнє, вона сподіватиметься на отримання винагороди для відстрочення споживання або прибутку на заощадження. Іншими словами, норма дисконту (інтересу) – це компенсація за відкладене споживання.

Альтернативне використання капіталу означає можливість знаходження кількох варіантів розміщення капіталу (заощадження, засоби виробництва, природні ресурси), які можуть бути економічно ефективніші, ніж базові. Наявність альтернативних можливостей розміщення капіталу зумовлює виникнення конкурентних пропозицій щодо прибутку на вкладений капітал. Іншими словами, альтернативою розміщення коштів на депозиті є купівля цінних паперів, заснування власного бізнесу тощо.

Інвестори повинні винагороджуватися за ризик, а диференціація ринкових норм дисконту відображає різний ступінь ризикованості в економічній діяльності. Реалізація інвестиційних проектів в умовах високого ризику потребує вищого відсоткового доходу інвестора й вищої винагороди в разі успішних результатів реалізації проекту.

Ризик – це можливість втрати чи недоотримання прибутків. Ризик відрізняється від невизначеності тим, що може бути вимірний.

Інфляція – здешевлення грошей. Під час інфляції зростають ціни, але не якість товарів і послуг. Основна причина інфляції – перевищення грошової маси над наявною кількістю товарів і послуг на ринку. Вона вимірюється за допомогою індексу споживчих цін. Інвестор має коригувати величину очікуваної винагороди на величину інфляції. Очікуючи отримання відсотка на вкладений капітал у розмірі 4 %, інвестор має збільшувати норму дисконту (інтересу) принаймні до 8 %, у випадку, коли інфляція складатиме 4 %.

Процес порівняння вартостей у часі можна пояснити на наступному прикладі. Якщо хтось потребує норму дисконту 8 %, то це значить, що він готовий віддати 1 гривню сьогодні для того, щоб через рік отримати 1,08 гривні. Інакше кажучи 1,08 гривень має теперішню вартість 1 гривні. При нормі дисконту 8 %, 1 гривня сьогодні і 1,08 гривні через рік мають однакову вартість. Дисконт (інтерес), таким чином дозволяє врахувати фактор часу при порівнянні вартостей.

Норма дисконту (інтересу) дає можливість порівнювати вартості в теперішньому часі з очікуваною вартістю у майбутньому.

Виходячи з цього, пролонгування означає збільшення теперішньої вартості до її еквівалента у майбутньому. Дисконтування, відповідно, означає зменшення майбутньої вартості до її еквівалента у теперішньому часі.

В будь-якому випадку дві вартості можна порівняти на певний момент часу. Практично будь-які витрати лісгосподарського виробництва можна

розглядати як інвестування – використання грошей або інших ресурсів сьогодні з метою створення тривалого потоку економічних благ (товарів і послуг) у майбутньому.

Інвестиціями є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальних ефект. Практично будь-які витрати лісогосподарського виробництва можна розглядати як інвестування – використання грошей або інших ресурсів сьогодні з метою створення тривалого потоку економічних благ (товарів і послуг) у майбутньому.

Враховуючи, що основною метою оцінки інвестиційних проектів є максимізація віддачі у поєднання із зниженням до прийнятних меж ступеня ризику інвестування, пропонуються такі основні критерії оцінки ефективності інвестиційних проектів:

- чиста теперішня вартість;
- індекс прибутковості;
- внутрішня норма віддачі;
- період окупності.

Чиста теперішня вартість грошового потоку (ЧТВ) є ніщо інше, як дисконтована сума усіх грошових потоків. Якщо ЧТВ більша або дорівнює нулю при заданій нормі дисконту (інтересу), то проектні рішення є ефективними.

Грошовий потік – різниця (сальдо) між притоками і відтоками грошових коштів у процесі діяльності підприємства під час реалізації інвестиційного проекту, яка визначається для кожного річного кроку розрахунку та для всього розрахункового періоду, впродовж якого діятиме проект.

Індекс прибутковості (ІП) дозволяє порівнювати різні за вартістю інвестиційні проекти та здійснювати вибір оптимального за умов обмежених фінансових ресурсів. Він визначається як відношення теперішньої вартості потоку доходів по проекту до теперішньої вартості витрат по проекту.

Внутрішня норма віддачі (ВНВ) являє собою таку норму дисконту (інтересу), за якої теперішня вартість майбутніх доходів дорівнюватиме теперішній вартості витрат.

Період окупності (ПО) – це час, за який сума дисконтованих доходів перевищить початкові інвестиції. Цей критерій застосовується з метою визначення терміну (років), протягом якого інвестор може отримати назад свої гроші.

2.7 Економічна ефективність лісового і садово-паркового господарства

Ефект – це результат господарської діяльності.

Ефективність – величина ефекту, що припадає на одиницю витрат, які спричиняють цей ефект.

Ефективність виробництва – комплексна характеристика кінцевих результатів використання засобів виробництва й робочої сили за певний проміжок часу (місяць, квартал, рік).

Кожен вид діяльності може бути охарактеризований кількома видами ефектів:

- економічний ефект – різниця між сумою корисностей, які стали прямим результатом господарської діяльності і витратами, що викликали ці результати. Серед показників економічного ефекту зустрічаються такі: обсяг товарної продукції, обсяг реалізованої продукції, величина одержаного прибутку, рентабельність виробництва тощо;

- екологічний ефект – зміна стану навколишнього середовища, яка стала результатом господарської діяльності;

- соціальний ефект – зміна рівня життя (стану здоров'я, рівня зайнятості тощо), яка стала результатом певного господарського заходу чи в цілому господарської діяльності підприємства або економіки в цілому.

Слід розрізняти поняття доходу і прибутку. Доходом є загальна сума виручки підприємства від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт) у грошовій, матеріальній або нематеріальній формі. В той час як прибуток це частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства (частина грошового доходу, утвореного в результаті виробничо-господарської діяльності).

Прибуток – це інтегральний показник, який узагальнює усі сторони господарювання підприємства й наочно відображає ефективність його діяльності: зміну доходів, величину витрат, рівень використання ресурсів тощо.

За підсумками господарської діяльності підприємство може отримувати й *збиток* – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Рентабельність є відносним показником економічної ефективності і володіє перевагою порівняння ефекту від різних видів економічної діяльності.

Розрізнять кілька видів рентабельності: рентабельність продукції; рентабельність реалізованої продукції або обороту; рентабельність виробництва; рентабельність підприємства.

Рентабельність продукції характеризує ефективність витрат на її виробництво і збут. Вона розраховується як відношення прибутку до собівартості продукції.

Рентабельність реалізованої продукції розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції до виручки від реалізації продукції.

Рентабельність виробництва розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції до вартості основних засобів і виробничих оборотних фондів.

Рентабельність підприємства розраховується як відношення прибутку до усіх валових витрат на підприємстві (собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати).

Для визначення рентабельності може використовуватися валовий прибуток – різниця між доходом від реалізації продукції і собівартістю реалізованої продукції, а також чистий прибуток – різниця між валовим прибутком і податком на прибуток від основної діяльності.

Показники рентабельності використовуються для оцінки результатів діяльності підприємства, його структурних підрозділів, у ціноутворенні, для проведення аналізу й порівняння із спорідненими підприємствами, для вибору варіантів формування асортименту і структури продукції, аналізу раціональності виробництва продукції.

В процесі аналізу рівня рентабельності необхідно визначити, які чинники найбільше впливали на підвищення або ж зниження рівня рентабельності й розробити відповідні заходи підвищення ефективності діяльності підприємства.

Визначення економічної ефективності лісогосподарського виробництва має здійснюватися з урахуванням особливостей лісового господарства, таких як продукування корисних властивостей, що не мають своєї ринкової вартості, тривалий період виробництва, який зумовлює часову несумісності ефекту та витрат, що його спричинили.

Оцінка економічної ефективності лісового і садово-паркового господарства, зокрема лісогосподарських заходів, має здійснюватися на таких базових принципах:

- «з» та «без»;
- врахування фактору часу;
- екологічної «обачливості».

Принцип «з» та «без» є базовим для аналізу проекту лісогосподарських заходів. Необхідно мати на увазі, що ситуація, вона є на сьогодні, не буде ймовірно залишатися такою ж самою впродовж терміну дії лісогосподарського заходу (проекту) або ж його відсутності. Таким чином, ситуація до здійснення заходу (проекту) не повинна сприйматися аналогічною під його здійснення. Як правило, існує багато лісогосподарських проектів, які зазвичай займають значну частину часу, де ігнорування потенційних змін з часом без проекту може призвести до значної недооцінки або переоцінки очікуваних витрат і доходів. Прикладом принципу «з» та «без» може бути проект щодо відновлення родючості ерозійної ділянки землі з метою запобігання подальшої її деградації. Застосування принципу «з» полягатиме в урахуванні економічного ефекту, зумовленого втратою урожайності ділянки у випадку, якщо захід (проект), не буде здійснено.

Другий принцип – урахування фактору часу, що також принципово важливо для лісового господарства. Враховуючи, що витрати і доходи мають різний час виникнення, для аналізу економічної ефективності слід застосувати дисконтування і пролонгування грошових потоків. Аналогом абсолютного економічного ефекту є чиста теперішня вартість грошового потоку, яка має використовуватися для оцінки ефективності вкладення інвестицій у лісовому господарстві.

В економіці має застосовуватися принцип екологічної обачливості – при виборі кількох заходів (проектів), у разі коли один із них матиме в перспективі негативні екологічні або соціальні наслідки, від нього слід відмовитися і навпаки, якщо існує можливість запобігти можливим негативним екологічним наслідкам, то слід вдатися до них. Зазначений принцип вказує на необхідність ретельного вибору системи лісогосподарських заходів з метою запобігання виникненню негативних екологічних наслідків. Наприклад, при здійсненні рубок головного користування має обиратися такий спосіб рубки, який мінімізуватиме негативний вплив на навколишнє середовище (перехід від суцільних рубок на поступові й вибіркові), застосовуватися екологічно безпечна техніка для заготівлі, трелювання і вивезення деревини.

Розрізняють три групи оцінки економічної ефективності при реалізації лісогосподарських заходів, за яких:

- час настання ефекту і витрат, які вони спричинили співпадають;
- ефект від проведення заходу настає суттєво пізніше, а ніж коли були понесені витрати;
- ефект від проведення лісогосподарських заходів проявляється у зниженні збитків, викликаних негативним впливом шкідників і хвороб лісу, лісових пожеж тощо.

При здійсненні оцінки економічної ефективності лісовідновлення найбільш поширеними є такі варіанти: оцінка підвищення продуктивності праці у разі застосування механізованого садіння на відміну від ручного садіння лісу; застосування поліпшеної якості посадкового матеріалу, який зумовлює більш високу приживлюваність лісових культур; економія коштів на лісовідновлення шляхом удосконалення технології створення лісових культур, сприяння природному поновленню як альтернатива створенню лісових культур тощо.

2.8 Планування і прогнозування розвитку лісового і садово-паркового господарства

Планування – це система організаційних, господарських і економічних заходів, які взаємозв’язані між собою й спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємства в процесі виробництва та реалізації продукції, робіт і послуг. Завдяки плануванню на підприємстві досягаються відповідні пропорції між окремими підрозділами і службами щодо обсягів виробництва. За своєю суттю планування спрямоване на раціональне, ефективне і своєчасне використання в процесі виробництва матеріальних, трудових і фінансових ресурсів підприємства.

Характерною рисою планування діяльності садово-паркового господарства є тісний взаємозв’язок з Генеральним планом розвитку міста або іншого населеного пункту. Генеральний план міста визначає основні напрями будівництва виробничих об’єктів, житлових будинків та

різноманітних будівель культурної і соціальної сфери. В ньому розроблена планувальна структура міста на перспективу, яка охоплює період 20–30 років.

Відповідно до вимог чинного законодавства, яке стосується містобудування, в Україні на початку третього тисячоліття помітною стала тенденція стримування зростання великих міст і одночасно підвищення вимог щодо поліпшення умов життя, праці й відпочинку населення. В Генеральному плані зелені насадження є однією з найважливіших складових зовнішнього благоустрою населених місць. Отже, головне завдання планування садово-паркового господарства і будівництва полягає у формуванні єдиної системи міських і приміських озелених територій і водойм, які б сприяли поліпшенню якості міського середовища та збагачували архітектурний та художній вигляд міста.

Як цілеспрямована практична діяльність планування здійснюється у три етапи. Перший етап – підготовчий, полягає у вивченні й аналізі діяльності підприємства та його партнерів за попередній період, а також виявленні позитивних і негативних аспектів цієї діяльності. Другий етап – безпосереднього планування, передбачає розроблення показників плану та їх обґрунтування. Найважливішим завданням цього етапу є забезпечення пропорцій у виробництві, усунення допущених раніше помилок, а також узгодження його з діючими нормами і нормативами. Зміст третього етапу планування полягає у втіленні розробленого плану в життя. Отже, планування – це повсякденна діяльність працівників системи управління виробництвом підприємства, спрямована на створення матеріальних благ.

З метою реалізації Генерального плану міста його зазвичай розділяють на п'ятирічні етапи (плани), кожен з яких містить роботи, пов'язані з іншими етапами садово-паркового будівництва і розвитку зеленого господарства міста. Це дає можливість місцевим органам влади розвивати нові види виробництв і підприємств СПГ, які, окрім озеленення міста, могли б ще займатись вирощуванням квіткової продукції на зріз для реалізації населенню міста і квіткової розсади для власного виробництва та продажу.

Залежно від тривалості планового періоду виробництва розрізняють плани таких видів: довготермінові (перспективні), розраховані на 5, 10, 20 і більше років, і поточні (річні, квартальні, місячні). Довготермінові плани ще називають Генеральними планами.

Стосовно рівня планування розрізняють плани економічного і соціального розвитку України, галузеві плани, плани виробничих об'єднань та підприємств. За об'єктами планування виокремлюють плани розвитку науки і техніки, плани капітальних вкладень, фінансові плани, плани охорони природи.

Кожен з наведених планів має певні функціональні завдання. Наприклад, план економічного і соціального розвитку країни має на меті встановити міжгалузеві пропорції для гармонійного розвитку всіх виробничих галузей і сфери обслуговування науки, культури, а також забезпечити раціональне розміщення продуктивних сил країни.

Територіальні плани складають для окремих регіонів, областей і районів. У цих планах гармонійно поєднується галузеве і територіальне планування, в процесі яких забезпечується єдність перспективних і поточних планів.

Значна увага приділяється підвищенню рівня галузевого і територіального планування, здебільшого плануванню взаємозв'язаних галузей, передусім таких як комунальне господарство, капітальне будівництво, зелене господарство і будівництво, благоустрій. Як уже зазначалося, в садово-парковому господарстві й будівництві застосовується перспективне і поточне планування. Перспективне планування в озелененні міст, населених пунктів передбачає розроблення довготермінових планів комплексного благоустрою міст і селищ на основі Генеральних планів розвитку міст та схем їх озеленення. Зокрема в Україні систематично формують перспективні плани комплексного благоустрою міст, в яких передбачено збільшення обсягів озеленювальних робіт і підвищення їх якості.

Перспективні (п'ятирічні) плани передбачають розвиток СПГ на перспективу з таких показників, як обсяги нового будівництва, розширення виробничих потужностей, затвердження лімітів капітальних вкладень, підвищення рівня механізації й впровадження прогресивної технології.

Річні плани передбачають розвиток підприємства на рік і належать до техніко-економічних форм планування. Спеціалізовані будівельні управління формують спеціальні річні плани з розбивкою їх за кварталами (будгенплани). Розсадники і квіткові господарства складають річні техніко-виробничо-фінансові плани (техпромфінплани). Річні плани підприємств розробляють на основі довготермінових (п'яти- або десятирічних) планів, які враховують розвиток усього садово-паркового господарства.

Основою планування є принципи або керівні засади, до яких належать: науковість, комплексність, поєднання самостійності підприємств з потребами і кон'юнктурою ринку.

Науковість виявляється в глибокому вивченні потреб ринку, можливостей підприємства, запитів і вимог споживачів до товарів та послуг. При складанні планів економісти підприємств і організацій обов'язково мають враховувати особливості СПГ, а також досягнення науки і техніки в організації й технології виробництва, а найголовніше – вимоги ринкової економіки.

Комплексність планування передбачає системний підхід, узгодження виробничої діяльності всіх підрозділів підприємства, а в галузі – окремих підприємств і виробництв, узгодження планів виробництва й реалізації продукції, фінансових показників з системою ціноутворення та ін.

Самостійність підприємств у плануванні тісно пов'язана з кон'юнктурою ринку. Тому планувати потрібно лише ту продукцію й послуги, що користуються попитом на ринку.

Список рекомендованої літератури

1. Глобальная оценка лесных ресурсов 2005 года. Прогресс на пути достижения устойчивого управления лесами. – Рим : Продовольственная и Сельскохозяйственная Организация Объединённых Наций, 2006. – 337с.
2. Голюков А. П. Регіональна економіка та природокористування: навч. посібник / А. П. Голюков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Лісового кодексу України» від 8 лютого 2006 р. № 3404-ГУ
4. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України. – 2006. – Розпорядження КМУ No 208 . р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=208-2006-%F0>.
5. Лісове господарство України. – Київ : ТОВ Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2009. – 71 с.
6. Пітер Пірс Основи економіки лісового господарства / Пірс Пітер – Київ : ЕКО-інформ, 2006. – 220 с.
7. Самуельсон П. Економіка: підручник / П. Самуельсон. – Львів : Світ, 1993. – 493 с.
8. Сенько Є. І. Організація, планування та управління на підприємствах лісового і садово-паркового господарства : навч. посібник / Є. І. Сенько. – Київ : Знання, 2012. – 487 с.
9. Синякевич І. М. Економіка галузей лісового комплексу: підруч. / І. М. Синякевич. – Львів : Світ, 1996. – 184 с.
10. Синякевич І. М. Економіка лісокористування: навч. посіб. / І. М. Синякевич. – Львів : ІЗМН, 2000. – 402 с.
11. Уиллиямс М.Р.В. Рациональное использование лесных ресурсов (организация управления) / М.Р.В. Уиллиямс. – М. : Экология, 1988. – 128 с.
12. Шваб Л. І. Економіка підприємства: навч. посіб. 4-е вид. / Л. І. Шваб. – Київ : Каравелла, 2007. – 584 с.

Навчальне видання

ТКАЧ Людмила Іванівна

ЕКОНОМІКА ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

(для студентів денної форми навчання освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 206 – Садово-паркове господарство)

Відповідальний за випуск *О. І. Лялін*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *Л. І. Ткач*

План 2017, поз. 57 Л

Підп. до друку 31.05.2018. Формат 60 × 84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 2,9.

Тираж 50 пр. Зам № .

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
Вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.